

پیشگام تاریخ اسلام

تاریخ نگاری و مورخان عثمانی

ترجمه و تدوین

نصرالله صالحی

تهران، ۱۳۹۱

پژوهشکده تاریخ اسلام

تاریخ‌نگاری و مورخان عثمانی

ترجمه و تدوین: نصرالله صالحی

ناشر: پژوهشکده تاریخ اسلام

مدیر نشر: خلیل قویدل

چاپ اول: ۱۳۹۱

شمارگان: ۱۵۰۰

چاپ و صحاف: چاپ تقویم

ردیف انتشار: ۱۹

تومان ۱۵۵۰۰

کلیه حقوق برای پژوهشکده تاریخ اسلام محفوظ است

خیابان ولیعصر (عج)، خیابان شهید عباسپور، خیابان رستگاران، شهرور شرقی، شماره ۹

تلفن: ۳ - ۸۸۶۷۶۸۶۱ نمابر: ۸۸۶۷۶۸۶۰

web: www.ptc.ac.ir

سرشناسه:

عنوان و نام پدیدآور:

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

شابک:

وضعیت فهرست‌نویسی:

موضوع:

شناسه افزوده:

رده بندی کنگره:

رده بندی دیویی:

شماره کتابشناسی ملی: ۳۰۳۲۶۱۱

صالحی، نصرالله، ۱۳۴۳-، گردآورنده

تاریخ‌نگاری و مورخان عثمانی / ترجمه و تدوین نصرالله صالحی.

تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، ۱۳۹۱.

۴۶۶ ص.

۹-۰-۹۳۴۷۲-۶۰۰-۹۷۸

فیبا

ترکیه عثمانی -- تاریخ‌نویسی -- مقاله‌ها و خطابه‌ها

پژوهشکده تاریخ اسلام

۱۳۹۱ ۲۲ ص ۸/ DR۴۲۸/۸

۹۵۶/۱

سخن اول

تاریخ هر امت و جامعه‌ای بیانگر فرهنگ و تمدن آن است. به همین دلیل، علم تاریخ در میان علوم، جایگاهی ویژه یافته است. جامعه اسلامی به عنوان یک امت جهانی، دارای چهارده قرن سابقه تاریخی با ابعاد و عناصری روشن و بدون ابهام است. اهمیت این پیشینه تاریخی و ابعاد گوناگون آن، مانند فرهنگ، تمدن، علوم، اخلاق، فلسفه و هنر و نقش بی‌بدیل آن در تمدن جهان معاصر، تلاش گسترده دانشگاه‌ها و دانشمندان غربی را نیز در راه تحقیق و مطالعه این تاریخ عظیم برانگیخته است؛ تا بدان پایه که معتبرترین منابع و اطلاعات پژوهشی در حوزه‌های گوناگون تاریخ اسلام را در مراکز علمی غرب می‌توان سراغ گرفت.

به‌رغم توجه ویژه پژوهشگاه‌های دنیای غرب به اسلام، به علت نادرانی ذاتی آنها از شناخت اسلام ناب و حقیقی - به دلیل عدم دسترسی مستقیم و به دور از تحریف به منابع اصیل، و لاجرم اطلاع محدود پژوهشگران از زمینه‌ها و پس‌زمینه‌های یک تحقیق علمی جامع، آغاز حرکتی اساسی و همه جانبه از سوی دانشمندان اسلامی به منظور تصحیح و تکمیل تلاش‌های گذشته ضروری است. اگر این حرکت، گسترده، غنی و متکی بر پیشرفته‌ترین روش‌های پژوهشی آغاز شود، بی‌شک تغییرات بنیادی در مسیر این گونه مطالعات در پژوهشگاه‌های مهم دنیا در زمینه تاریخ اسلام و مسائل مختلف آن دور از دسترس نخواهد بود.

هدف اساسی از تأسیس پژوهشکده تاریخ اسلام - که هم اکنون در آغاز راه است - گام زدن در راه تحقق این آرمان می‌باشد. این پژوهشکده با همت و پیگیری استادان ارزشمند تاریخ اسلام و

رشته‌های پیوسته به آن، آغاز به کار کرده و برای نیل به اهداف مقدس خود، آماده همکاری با همه کسانی است که به این اهداف ایمان دارند. از این رو، پاسخگویی به هزاران پرسش را که در خلال مطالعه ۱۴ قرن تاریخ اسلام مورد توجه خواننده و به خصوص پژوهشگران قرار می‌گیرد، وجهه همت خود قرار داده است. تحقق این مهم با روش‌های گوناگون دنبال می‌شود، که نشر آثار پژوهشی استادان و کارشناسان - به صورت تألیف و یا ترجمه - مانند اثر حاضر، از جمله آنهاست. البته برنامه‌های همچون تشکیل کارگاه‌های تخصصی، نشست‌های علمی تخصصی و حمایت از پروژه‌های پژوهشی مورد نیاز، نیز برای تحقق هدف یاد شده در حال پیگیری و اجراست که ضرورت دارد کیفیت و کمیت آنها افزایش یابد.

این مرکز، هم‌اکنون با شش گروه علمی و زیر نظر شورای علمی فعالیت می‌کند، که ان شاء الله به زودی تعداد آنها به دو برابر افزایش خواهد یافت. از جمله اقدامات کم سابقه پژوهشکده، تأسیس دانشنامه جغرافیای تاریخی جهان اسلام است که بزودی اولین مجلد آن عرضه خواهد شد. این دانشنامه با ریاست یکی از استادان در هفت گروه علمی مشغول فعالیت است و هزاران مدخل را - تاکنون - همراه با منابع اصلی آن در پایگاه اینترنتی عرضه کرده است تا دسترسی محققان به منابع را آسان کند.

پژوهشکده تاریخ اسلام به وسیله پایگاه اینترنتی خود با همه پژوهشگران و علاقه‌مندان به مطالعه در سراسر جهان پیوند برقرار می‌کند. این پایگاه، علاوه بر انعکاس همه فعالیت‌های این مرکز علمی، بازتاب‌دهنده فعالیت‌های علمی انجام شده توسط مراکز و اشخاص دیگر در این رشته است. با فعال شدن پایگاه مزبور، دسترسی پژوهندگان به مرکزی جامع و همه جانبه، که انعکاس‌دهنده همه آثار موجود در زمینه تاریخ اسلام باشد، میسر خواهد شد.

علاوه بر آن، هم‌اکنون کتابخانه تخصصی (حقیقی و مجازی) فعال است و به تدریج فعال‌تر خواهد شد. از خداوند بزرگ، برای این تلاش و همه تلاشگران در راه حق و حقیقت، آرزوی موفقیت می‌کنم.

سیدهادی خامنه‌ای

رئیس پژوهشکده تاریخ اسلام

فهرست مطالب

مقدمه مترجم	۹
-------------------	---

فصل مقدماتی

تاریخ‌نویسی در آناتولی (پیش از دوره عثمانی) / علی ارطغرل	۱۵
--	----

فصل یکم

پیدایش تاریخ‌نگاری عثمانی / خلیل اینالچق	۵۱
--	----

آغاز تاریخ‌نگاری عثمانی / ویکتور ال. مناز	۷۵
---	----

در باب تاریخ‌نگاری در عثمانی / نجدت اوزترک	۹۱
--	----

مروری بر تاریخ‌نگاری عثمانی / محمد ایشیرلی	۱۰۱
--	-----

تاریخ‌نگاری عثمانی / سارا نوریلدز	۱۲۳
---	-----

جریان‌های عمده در تاریخ‌نگاری عثمانی / ایلبر اُرتابلی	۱۴۹
---	-----

در ایران متأسفانه تا دوره ناصرالدین شاه هیچ توجهی به تاریخ عثمانی و منابع آن نشد. در این دوره بنا به علاقه شخص شاه چند منبع تاریخی عثمانی به فارسی ترجمه شد و بعد از آن بار دیگر این آثار مورد بی‌توجهی قرار گرفت. بنابراین ناآشنایی محققان تاریخ در ایران از تاریخ‌نگاری عثمانی تا روزگار حاضر همچنان ادامه یافته است. برای نمونه نویسنده اندیشه تاریخ‌نگاری عصر صفوی هنگام بحث درباره تاریخ‌نگاری در کشورهای همسایه، درباره تاریخ‌نگاری عثمانی به دلیل فقدان منابع، تنها چند سطر مطلب به نقل از یادداشت‌های استاد خود آورده است.^۱

در کتاب تاریخ‌نگاری عصر صفوی و شناخت منابع و مآخذ نیز هنگام پرداختن به تاریخ‌نگاری عثمانی تنها چند منبع از منابع عثمانی، آن‌هم به نقل از اثر مرحوم زرین‌کوب^۲ اکفا شده است.^۳ در دایرةالمعارف بزرگ اسلامی نیز در ذیل مدخل «تاریخ‌نگاری»، تنها به تاریخ‌نگاری در شبه‌قاره هند پرداخته شده است. در دانشنامه جهان اسلام نیز مدخل «تاریخ‌نگاری عثمانی» به قلم کریستین وودهد^۴، به فارسی ترجمه و تلخیص شده است. این بدان معنی است که در ایران امکان تألیف مدخل مزبور به سبب فقدان منابع و مؤلف فراهم نبوده و لذا ترجمه مدخل دایرةالمعارف اسلام^۵ ترجیح داده شده است.

در حالی که در ایران چنین فقر شدیدی نسبت به تاریخ‌نگاری عثمانی وجود دارد، در اروپا و آمریکا علاوه بر تصحیح و انتشار منابع دست اول عثمانی، ده‌ها تک‌نگاری ارزشمند به صورت کتاب و پایان‌نامه‌های تحصیلی درباره تاریخ‌نگاری عثمانی تألیف و انتشار یافته است. علاوه بر آن، یکی از پروژه‌های مهم دانشگاه هاروارد در یک دهه گذشته، تدوین دانشنامه مورخان امپراتوری عثمانی است که از طریق اینترنت^۶ در دسترس همگان است.^۷ امروزه به سبب وجود اینترنت، دسترسی به متن کامل بسیاری از مقاله‌ها و کتاب‌ها به زبان‌های مختلف

۱ محمدباقر آرام، اندیشه تاریخ‌نگاری عصر صفوی، تهران، امیرکبیر ۱۳۸۶، ص ۳۵۳.

۲ عباس‌الحسین زرین‌کوب، تاریخ ایران بعد از اسلام، تهران، امیرکبیر ۱۳۶۳، ص ۷۰-۷۱.

۳ جهانبخش ثواقب، تاریخ‌نگاری عصر صفوی و شناخت منابع و مآخذ، شیراز، نوید شیراز ۱۳۸۰، ص ۴۰۵-۴۱۰.

۴ Christian Woodhead

۵ The Encyclopaedia of Islam

۶ www.ottomanhistorians.com

۷ برای آگاهی بیشتر در این زمینه، نک: نصرالله صالحی، طرح تدوین دانشنامه مورخان امپراتوری عثمانی، آینه میراث

دوره جدید، س ۴، ش ۱، بهار ۱۳۸۵ (پیاپی ۳۲) ص ۳۶۱-۳۵۴.

در زمینه تاریخ‌نگاری عثمانی امکان‌پذیر است.^۱ درحالی که در ایران و به زبان فارسی هنوز اثری مستقل، چه به صورت مقاله و چه به صورت کتاب، درباره تاریخ‌نگاری عثمانی انتشار نیافته است.

پرداختن به تاریخ‌نگاری عثمانی به‌ویژه برای ما ایرانیان از آن لحاظ که موجب شناخت بهتر و بیشتر تاریخ‌نگاری ایران می‌شود، دارای اهمیت بسیاری است، زیرا تاریخ‌نگاری عثمانی از همان آغاز شکل‌گیری و نیز در مرحله اوج و کمال خود تاحد زیادی وام‌دار زبان فارسی، عناصر ایرانی و شیوه‌های تاریخ‌نگاری ایران بود.

نگارنده با نظر به این ضرورت‌ها از چند سال گذشته به این سو در کنار ترجمه منابع و متون عثمانی،^۲ تعدادی از جدیدترین مقاله‌های مربوط به تاریخ‌نگاری عثمانی، از زبان انگلیسی و ترکی را ترجمه کرده است. کتاب حاضر مشتمل بر مقاله‌های مذکور و نیز فصلی از کتاب رمضان ششن درباره مورخان عثمانی است که در پژوهشکده تاریخ اسلام انتشار می‌یابد. امید است اثر حاضر با تمام اشکالات احتمالی، به عنوان سرآغازی برای توجه به تاریخ‌نگاری عثمانی تلقی گردد و در آینده، محققان و مترجمان دیگر، آثاری در این زمینه پدید آورند. البته نگارنده پیش از این نیز چند مقاله دیگر در پیوند با موضوع کتاب حاضر منتشر کرده است.^۳

در پایان شایسته است از ریاست محترم پژوهشکده تاریخ اسلام و نیز سایر مسئولان به‌ویژه جناب آقای خلیل قوبدل، مدیر انتشارات پژوهشکده، و همچنین سرکار خانم صفیه خدیو که نمایه کتاب را تهیه نمودند قدردانی کند.

نصرالله صالحی

اسفند ۱۳۹۰

۱ برای نمونه در حالی که در ایران هنوز امکان مراجعه به متن کامل پایان‌نامه‌های چند دهه گذشته فراهم نیست، در ترکیه، متن کامل پایان‌نامه‌ها تقریباً مدت کوتاهی بعد از دفاع، در اینترنت به صورت pdf در اختیار همگان قرار می‌گیرد. ازاین‌رو، متن کامل تعداد زیادی از پایان‌نامه‌های تحصیلی دانشگاه‌های ترکیه که درباره تاریخ‌نگاری عثمانی و یا تصحیح متون تاریخی عثمانی است، به راحتی قابل دسترس است.

۲ از «مجموعه تاریخ ایران و عثمانی» تا کنون سه کتاب به قلم نگارنده از سوی انتشارات طهوری منتشر شده است.

۳ از جمله: احمد صائب راهنمای مورخان (چگونه می‌توان درباره امپراتوری عثمانی، یک تاریخ خوب و روشمند نوشت؟) به کوشش علی ارطغرل، ترجمه از ترکی عثمانی و مقدمه، نصرالله صالحی، مزدکنامه، تهران، خواجهان، ۱۳۸۸، ص ۶۴۱-۶۱۱ کریستین وودهد: منصب شهنامه‌نویسی در امپراتوری عثمانی، ترجمه نصرالله صالحی، مزدکنامه، تهران، خواجهان، ۱۳۸۷، ص ۳۷۹ - ۳۴۴؛ نصرالله صالحی، ایران در متون و منابع عثمانی / شجاعت‌نامه، گزارش میراث، دوره دوم، س ۵، ش ۴۷ و ۴۸، مهر-دی ۱۳۹۰، ص ۶۱-۶۹ و نیز شماره‌های ۴۹، ۵۰ و ۵۱